

Spis treści

Wstęp	11
Rozdział 1. Obraz dziejów (Tomasz Jurek)	15
1.1. Źródła	15
1.2. Wizje historiografii	27
Rozdział 2. Środowisko naturalne i klimat (Tomasz Jurek)	33
Rozdział 3. Początki Polski (Tomasz Jurek)	40
3.1. W pradziejach	40
3.2. Europa wczesnośredniowieczna i powstawanie państw słowiańskich	46
3.3. Narodziny władzy Piastów	50
3.3.1. Polska plemienna	50
3.3.2. Początki władzy państwowej	53
3.4. Budowa podstaw terytorialnych monarchii: Mieszko I	56
3.4.1. Rozwój władztwa piastowskiego	56
3.4.2. Kontakty z sąsiednimi potęgami	57
3.4.3. Osiągnięcia Mieszka I	59
3.5. Mocarstwowa polityka Bolesława Chrobrego (992–1025)	61
3.5.1. Współpraca z cesarzem Ottonem III	61
3.5.2. Wojna z Niemcami	62
3.5.3. Schyłkowe lata	66
3.6. Od kiedy Polska?	67
3.7. Władza i społeczeństwo w monarchii pierwszych Piastów	69
3.7.1. Obszar i ludność państwa	69
3.7.2. Gospodarka	70
3.7.3. Społeczeństwo	73
3.7.4. Struktury władzy	75
3.7.5. Początki Kościoła	78
3.7.6. Początki tożsamości państwowej	79
3.7.7. Koszty budowy państwa	81
3.8. Kryzys i upadek monarchii piastowskiej	82
3.8.1. Mieszko II	82
3.8.2. Rozpad monarchii	84
Rozdział 4. Druga monarchia piastowska (Tomasz Jurek)	86
4.1. Rozkwit średniowiecza	86
4.2. Odbudowa monarchii piastowskiej: Kazimierz Odnowiciel (1039–1058)	89
4.2.1. Książę-odnowiciel	89
4.2.2. Polityka zagraniczna Kazimierza Odnowiciela	90
4.3. Nawrót do polityki mocarstwowej: Bolesław II Szczodry (1058–1079)	92
4.4. Władysław Herman (1079–1102)	95

4.4.1. Polityka zagraniczna	95
4.4.2. Konflikty wewnętrzne	97
4.5. Bolesław III Krzywousty (1102–1138)	98
4.5.1. Walka o władzę	98
4.5.2. Przesilenie wewnętrzne	100
4.5.3. Sprawa pomorska	102
4.6. Seniorat: Władysław II (1138–1146), Bolesław IV Kędzierzawy (1146–1173), Mieszko III Stary (1173–1177)	106
4.6.1. Statut sukcesyjny Krzywoustego	106
4.6.2. Władysław II Wygnaniec	107
4.6.3. Bolesław IV Kędzierzawy	109
4.6.4. Mieszko III Stary	112
4.7. Od monarchii do poliarchii: Kazimierz II Sprawiedliwy (1177–1194) i Mieszko III Stary (1194–1202)	113
4.7.1. Obalenie senioratu	113
4.7.2. Dwuwładza	114
4.7.3. Rozkład jedności państwa	116
4.8. Bilans polityczny drugiej monarchii piastowskiej	118
4.9. Kraj, gospodarka, społeczeństwo	120
4.9.1. Obszar i ludność państwa	120
4.9.2. Gospodarka	122
4.9.3. Społeczeństwo i jego przemiany	123
4.9.4. Handel	130
4.10. Organizacja państwa	131
4.10.1. Władza książęca	131
4.10.2. Dwór	134
4.10.3. Zarząd terytorialny	135
4.10.4. Skarbowość	136
4.11. Kościół	141
4.11.1. Upadek i odbudowa organizacji kościelnej	141
4.11.2. Rozbudowa struktur	143
4.11.3. Uposażenie Kościoła	146
4.11.4. Kler	148
4.12. Kultura duchowa i sztuka	149
4.12.1. Sztuka	149
4.12.2. Piśmiennictwo	153
4.12.3. Religijność	156
4.12.4. Tożsamość narodowa	158
Rozdział 5. Przełomowy wiek XIII (Tomasz Jurek)	161
5.1. Europa trzynastowieczna	161
5.2. Rozbicie dzielnicowe (1202–1241)	164
5.2.1. Utrwalenie podziałów (1202–1227)	164
5.2.2. Lata zamętu (1227–1241)	170
5.3. „Wielkie Bezkrólewie” (1241–1288)	177
5.3.1. Postępy rozdrobnienia	177
5.3.2. Losy poszczególnych dzielnic	181
5.3.3. Polska dzielnicowa	188
5.4. Stosunki zagraniczne w dobie dzielnicowej	189
5.4.1. Stosunek do potęg uniwersalnych	189
5.4.2. Stosunki z sąsiadami	191
5.4.3. Bilans dzielnicowej polityki zagranicznej	198
5.5. Kolonizacja niemiecka i przełom gospodarczy	199

5.5.1. Niemiecka kolonizacja wschodnia	199
5.5.2. Początki kolonizacji na ziemiach polskich	201
5.5.3. Miasta	205
5.5.4. <i>Melioratio terrae</i>	214
5.6. Przemiany struktury społecznej	217
5.6.1. Dziedzictwo poprzedniej epoki: kierunki zmian	217
5.6.2. Moźni i rycerstwo	218
5.6.3. Chłopstwo	222
5.6.4. Mieszczaństwo	223
5.6.5. Duchowieństwo	225
5.6.6. Bilans przemian	225
5.7. Władza książęca	226
5.7.1. Podstawy ideologiczne	226
5.7.2. Instrumenty materialne	228
5.7.3. Struktury władzy	231
5.8. Kościół	235
5.8.1. Rozbudowa struktur	235
5.8.2. Wiek wielkich reform	239
5.9. Kultura duchowa i sztuka	243
5.9.1. Sukcesy chrystianizacji	243
5.9.2. Piśmiennictwo	246
5.9.3. Sztuka	251
5.10. Świadomość narodowa	253
5.11. Ku zjednoczeniu	257
5.11.1. Idea zjednoczenia	257
5.11.2. Rywalizacja książąt	259
5.11.3. Przywrócenie Królestwa	262
5.11.4. Rządy Przemysławów	266
5.11.5. Ku monarchii rodzącej	270
Rozdział 6. Zjednoczone Królestwo (Tomasz Jurek)	275
6.1. Kryzys Zachodu i awans peryferii	275
6.2. Królewskie rządy Władysława Łokietka (1320–1333)	279
6.2.1. O pełną integralność Królestwa	279
6.2.2. Stosunki zagraniczne	282
6.2.3. Wojna z Krzyżakami	286
6.3. Kazimierz Wielki (1333–1370)	289
6.3.1. Łagodzenie sporów	289
6.3.2. Nowe rozdanie: ekspansja na wschód	293
6.3.3. Zabezpieczanie zdobyczy	299
6.4. Unia z Węgry (1370–1382)	303
6.4.1. Ludwik Węgierski królem Polski	303
6.4.2. Zabiegi sukcesyjne	306
6.5. Bezkrólewie (1382–1384)	310
6.6. Gospodarka	314
6.6.1. Obszar i ludność państwa	314
6.6.2. Kolonizacja	315
6.6.3. Urbanizacja	316
6.6.4. Królewska polityka ekonomiczna	319
6.7. Społeczeństwo stanowe	323
6.7.1. Stany	323
6.7.2. Duchowieństwo	323
6.7.3. Mieszczaństwo	324

6.7.4. Chłopstwo	326
6.7.5. Szlachta	327
6.7.6. Stosunki etniczne	331
6.7.7. Stany a struktura społeczna	332
6.8. Budowa podstaw ustrojowych monarchii	333
6.8.1. Władza królewska	333
6.8.2. Struktury władzy	334
6.8.3. Systemy prawne i sądownictwo	337
6.8.4. Władza a społeczeństwo	340
6.8.5. Skarbowość	342
6.8.6. Wojskowość	344
6.8.7. Podstawy ideologiczne władzy	345
6.8.8. Bilans dokonań ustrojowych	346
6.9. Kościół	347
6.9.1. Struktury organizacyjne	347
6.9.2. Kościół a władza królewska	350
6.10. Kultura duchowa i sztuka	352
6.10.1. Sztuka	352
6.10.2. Znaczenie pisma i wykształcenia	355
6.10.3. Piśmiennictwo	358
6.10.4. Religijność	359
6.10.5. Polska w kulturze europejskiej	360
Rozdział 7. Początki Jagiellonów (Tomasz Jurek)	363
7.1. Jesień średniowiecza	363
7.2. Jadwiga i Jagiełło (1384–1399)	367
7.2.1. Unia z Litwą	367
7.2.2. Odbudowa pozycji politycznej Królestwa	373
7.2.3. Bilans polityczny	378
7.3. Jagiełło i Witold (1399–1434)	380
7.3.1. Kryzys władzy i jego przezwyciężenie	380
7.3.2. Pacyfikacja stosunków zagranicznych	382
7.3.3. Czas wielkich wojen	384
7.3.4. Między Węgrami, Krzyżakami a husytami	389
7.3.5. Sprawa następstwa tronu	392
7.3.6. Ostatnie lata Jagiełły	396
7.4. Władysław III (1434–1444)	400
7.4.1. Kłopoty czasu przejściowego	400
7.4.2. Napięcia w polityce zewnętrznej i wewnętrznej	401
7.4.3. Nowa unia z Węgrami	404
7.5. Kazimierz Jagiellończyk: odzyskanie Pomorza (1444–1466)	407
7.5.1. Przetargi elekcyjne	407
7.5.2. Kłopoty nowego króla	409
7.5.3. Inkorporacja Prus	412
7.5.4. Początek wojny pruskiej	414
7.5.5. Krytyczne lata	417
7.5.6. Zwycięstwo	420
7.6. Gospodarka	423
7.6.1. Obszar i ludność państwa	423
7.6.2. Gospodarka miejska	425
7.6.3. Stosunki pieniężne	427
7.6.4. Gospodarka wiejska	429
7.6.5. Stagnacja i kryzys	431

7.7. Struktury stanowe	432
7.7.1. Duchowieństwo	432
7.7.2. Mieszczaństwo	433
7.7.3. Chłopstwo	435
7.7.4. Szlachta	436
7.7.5. Stosunki międzystanowe	440
7.7.6. Rola stanów w społeczeństwie	442
7.8. Małe struktury społeczne	444
7.8.1. Rodzina	444
7.8.2. Wspólnoty lokalne	449
7.9. Monarchia i stany	450
7.9.1. Struktura terytorialna	450
7.9.2. Władza królewska	451
7.9.3. Struktury władzy	452
7.9.4. Wojskowość	456
7.9.5. Skarbowość	458
7.9.6. Rozwój parlamentaryzmu	460
7.9.7. Funkcjonowanie władzy	463
7.10. Kościół	465
7.10.1. Kościół polski w Kościele powszechnym	465
7.10.2. Rozbudowa struktur	466
7.10.3. Podstawy materialne	470
7.10.4. Kościół wobec władzy państwowej	470
7.10.5. Religijność	472
7.10.6. Kościoły wschodnie	475
7.11. Stosunki etniczne, tożsamość narodowa i regionalna	476
7.11.1. Królestwo wielu narodów	476
7.11.2. Polska świadomość narodowa	477
7.11.3. Tożsamość regionalna	480
7.12. Kultura duchowa i sztuka	481
7.12.1. Kultura dworska	481
7.12.2. Edukacja	483
7.12.3. Twórczość literacka	487
7.12.4. Literatura uczona	489
7.12.5. Piśmiennictwo użytkowe	493
7.12.6. Sztuka	495
Rozdział 8. Na progu nowożytności (1466–1572) (Edmund Kizik)	499
8.1. Charakterystyka okresu 1466–1492	499
8.2. Państwo	502
8.2.1. Władze centralne i lokalne	502
8.2.2. Stosunki państwo–Kościół	508
8.2.3. Organizacja władz przedstawicielskich – sejm	511
8.2.4. System prawny	521
8.2.5. Organizacja obronności kraju	528
8.3. Polityka wewnętrzna	534
8.3.1. Panowanie Jana Olbrachta i Aleksandra Jagiellończyka	534
8.3.2. Panowanie Zygmunta I	537
8.3.3. Zygmunt II August	543
8.3.3.1. Ruch egzekucyjny	545
8.3.3.2. Droga do unii realnej z Litwą w 1569 r.	550
8.3.4. Kwestia pruska 1466–1569	555
8.3.4.1. Schyłek państwa zakonnego	555

8.3.4.2. Prusy Królewskie	560
8.3.4.3. Sprawa pruska na sejmie lubelskim 1569 r.	561
8.3.5. Włączenie Mazowsza do Korony	562
8.4. Polityka zagraniczna	564
8.4.1. Czechy	564
8.4.2. Węgry	566
8.4.3. Mołdawia	568
8.4.4. Turcja	571
8.4.5. Moskwa	573
8.4.6. Bilans zagranicznej polityki polskiej (1466–1492)	583
8.5. Podsumowanie okresu 1492–1572	583
8.6. Terytorium i ludność Polski i Litwy	585
8.6.1. Obszar i mieszkańcy	585
8.6.2. Miasta i mieszczenie	590
8.6.3. Społeczności etniczne, języki	595
8.6.4. Stratyfikacja społeczna	607
8.6.4.1. Szlachta	607
8.6.4.2. Duchowni	615
8.6.4.3. Chłopi	616
8.6.5. Pozycja społeczna kobiet	620
8.7. Zagadnienia gospodarcze	624
8.7.1. Geneza i organizacja gospodarki folwarcznej	624
8.7.2. Drogi transportowe	632
8.7.3. Bilans handlowy Polski i Litwy w XVI w.	639
8.7.4. System monetarny	642
8.7.5. Skarbowość	648
8.8. Problematyka wyznaniowa	650
8.8.1. Geneza reformacji	650
8.8.2. Postępy reformacji	653
8.8.3. Kontrreformacja Kościoła katolickiego	661
8.9. Oświata, nauka i sztuka	663
8.9.1. Odrodzenie, humanizm	663
8.9.2. Rozwój drukarstwa	667
8.9.3. Oświata i nauka	670
8.9.4. Szkolnictwo wyższe	671
8.9.5. Architektura i sztuki plastyczne	674
8.9.6. Muzyka	680
8.10. Zagadnienia życia codziennego	683
8.10.1. Kultura religijna	683
8.10.2. Ubiór narodowy	684
8.10.3. Odżywianie się	687
8.10.4. Budownictwo	691
8.11. Historiografia polska XVI w.	698
Bibliografia	704
Tablice genealogiczne	739
Indeks osób	747
Indeks nazw geograficznych	767
Spis map	783
Spis tabel	784
Spis tablic genealogicznych	784